

іншого запобіжного заходу. Частіш за все про це непрямо свідчать такі обставини справи, як спосіб вчинення кримінального правопорушення, його тривалість, тяжкість, вчинення декількох злочинів, відсутності постійного місця проживання та місця роботи, негативна характеристика особи підозрюваного, наявність в нього судимостей та інші фактичні дані, які належать до обставин, що повинні враховуватися при обранні запобіжного заходу (ст. 178 КПК), а не замінювати підстави для його застосування.

Проте не слід забувати, що ситуації, в яких слідчому доводиться приймати рішення про обрання відповідного запобіжного заходу, можуть бути різного ступеня складності та різноманітності. Обумовлюється це обсягом інформації про обставини кримінального правопорушення та особу, що його вчинила. У будь-якому випадку клопотання про обрання запобіжного заходу має ґрунтуватися на фактичних даних, що містяться в матеріалах провадження, отриманих в законному порядку.

СОЛОДКОВ А. А.

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого,
пошукувач кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ПРИСЯЖНИХ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Правовий статус присяжних визначається Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та КПК України, відповідні положення яких розвивають конституційні норми щодо безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних (ст. 124 Конституції України).

Відповідно до ст. 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» присяжним є громадянин України, який у випадках, визначених процесуальним законом, вирішує справи у складі суду спільно із суддею (суддями), забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя. Присяжні під час розгляду і вирішення справ користуються повноваженнями судді.

До суду як присяжні можуть бути викликані громадяни, які внесені до списку присяжних згідно із ст. 58–1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Аналіз цієї статті закону дозволяє дійти висновку, що обов'язковими умовами включення громадянина до списку присяжних є відповідність кандидата вимогам, що містяться в законі, а також надання згоди бути присяжним. Остання означає, що особа свідомо погодилася брати участь у здійсненні правосуддя, а тому і бути суб'єктом

прав, обов'язків і відповідальності за невиконання чи неналежне виконання цієї функції. Як правильно вказують дослідники цієї проблематики, в колегії присяжних не повинні з'явитися особи, які всупереч своїм переконанням беруть участь у здійсненні правосуддя, оскільки від внутрішнього настрою присяжних багато в чому залежить закінчення судового розгляду (Котеля Е. Г. Уголовно-процессуальный статус присяжных заседателей: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. — Уральск. госуд. юрид. акад. — Екатеринбург, 2009. — С. 6).

Відповідно до ст. 59 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду. Втім, тлумачення ч. 2 ст. 59 вказаного Закону дозволяє дійти висновку про існування додаткових вимог до присяжного, адже не підлягають включенню до списків присяжних громадяни: 1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними; 2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків народного засідателя, присяжного; 3) які мають не зняту чи не погашену судимість; 4) народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, адвокати, нотаріуси; 5) громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років; 6) особи, які не володіють державною мовою. Таким чином, законом передбачено низку вимог, яким має відповідати особа, яка здійснюватиме функцію присяжного.

Звертає на себе увагу те, що для присяжного встановлено збільшений порівняно із суддею віковий поріг, адже присяжним може бути особа, яка досягла 30-річного віку у той час, як суддею за чинним законодавством може бути особа, яка досягла 25-річного віку. Такий підхід законодавця до встановлення вимог до особи, яка може бути присяжним, уявляється цілком обґрунтованим, оскільки для виконання обов'язків присяжного важливим є життєвий досвід людини, зрілість її психо-емоційного стану, що забезпечують можливість дати справедливую оцінку обставинам вчиненого злочину та створюють необхідні умови для належного виконання покладених на них обов'язків.

Звільнення від обов'язків присяжного за ознакою професійної належності притаманно законодавству багатьох держав, у яких діє суд присяжних. Таке обмеження спрямоване на запобігання упередженості присяжного, адже в силу належності до певної професії вказані особи можуть бути піддатливі професійним стереотипам, що перешкоджатимуть здійсненню об'єктивної оцінки встановлених у судовому засіданні обставин вчиненого злочину.

Процесуальні права присяжного передбачено статтею 386, ч. 4 ст. 391 КПК України. Він є активним учасником судового розгляду,

який в силу здійснюваної ним процесуальної функції та дії засади безпосередності, повинен брати участь в судовому провадженні від його початку до кінця.

Для з'ясування змісту обов'язків присяжного необхідно застосувати системний аналіз чинного законодавства, на підставі якого можливо їх комплексно охарактеризувати, звернувшись до ч. 2 ст. 386, ч. 3 ст. 385, ч. 3 ст. 391 КПК України, а також ст. 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Зважаючи на їх зміст, можна констатувати їх різне функціональне призначення, оскільки одні з обов'язків спрямовані на забезпечення можливості здійснення правосуддя судом присяжних, інші — ухвалення законного, обґрунтованого і справедливого вироку, створення належних умов для реалізації сторонами їх процесуальних прав і виконання покладених на них процесуальних обов'язків тощо.

В контексті аналізу правового статусу присяжного важливе значення має вирішення питання щодо моменту, з якого особа набуває цього статусу. Відповідь на це питання слід шукати в законі, який в одній тій самій статті використовує термін «громадяни, які внесені до списку присяжних», а також «присяжні» (ч. 2, 3 ст. 385 КПК України). Тлумачення цих норм дозволяє дійти висновку про те, що правовий статус присяжного особа, яка внесена до списку присяжних, набуває з моменту вручення їй письмового виклику до суду в якості присяжного. Виклик відбувається після призначення судового розгляду судом присяжних, тобто після постановлення в підготовчому засіданні ухвали про це. Такий виклик має бути вручений присяжному під розписку не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання.

Обсяг та характер повноважень присяжних визначено ч. 2 ст. 383 КПК України — усі питання, пов'язані з судовим розглядом, крім того, що передбачено ч. 3 ст. 331 КПК, судді і присяжні вирішують спільно. Таким чином, єдиним винятком порівняно із повноваженнями судді є вирішення питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта чи з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Вказаний виняток стосовно повноважень присяжних, уявляється, може бути пояснено тим, що вирішення даного питання потребує застосування юридичних знань і оцінки правозастосовцем низки обставин, що у сукупності надають змогу прийняти законне, обґрунтоване та справедливе рішення стосовно продовження строку застосування даного запобіжного заходу. На момент прийняття такого рішення присяжні поки що не обізнані із обставинами вчиненого злочину та доказами, якими підтверджується обвинувачення і обґрунтовується застосування саме тримання під вартою, а тому, не будучи професійними юристами, вони не можуть адекватно оцінити наявність підстав для вирішення питання про

доцільність продовження тримання обвинуваченого під вартою, що має бути здійснено до спливу двохмісячного строку застосування цього запобіжного заходу.

Проаналізовані положення, безумовно, не вичерпують характеристику правового статусу присяжних, проте дають достатні підстави для констатації особливостей його правового регулювання, що притаманні новітньому законодавству України.